

## OBSERVACIONS SOBRE LA SEGONA PART DEL PENTÀMETRE DE TEOGNIS DE MEGARA

### Concepció Piedrafita

En començar el nostre article volem aclarir el títol que li hem posat: «observacions» hem dit, buscant i emprant aquesta paraula i no d'altra. Algunes de les coses que volem dir han estat ja insinuades o intuïdes per d'altres estudiosos en parlar del pentàmetre. El que nosaltres hem intentat de fer és aplicar-les a un autor concret i veure després les conclusions i els resultats als quals hem arribat. No entrarem ara en la problemàtica del Corpus<sup>1</sup> que sota el nom de Teognis ens ha arribat; autèntic o no, de Teognis o d'altres, el que és evident és que estem davant d'un Corpus d'Elegia arcaica o, com a mínim, arcaica en la seva major part. Un Corpus, a més a més, prou extens (uns 1.400 versos aproximadament) i prou ampli perquè sigui el recull més important que fins ara tenim del díctic elegíac arcaic. Si dividim per dos i al resultat de 700 versos afegim aquells dubtosos que estan fora de la numeració normal<sup>2</sup>, així com aquells versos que semblen clares repeticions d'altres i que els editors marquen d'una manera diferent<sup>3</sup>, tenim uns 724 pentàmetres, nombre no gaire gran però que permet ja un estudi seriós d'aquest vers.

Amb aquest treball continuem aprofundint en els nostres estudis sobre el pentàmetre<sup>4</sup>. Ara, però, parlarem solament de la segona part

<sup>1</sup> Per a la «problemàtica» *vid.* ADRADOS, FRANCISCO R., *Líricos Griegos, Elegíacos y Yambógrafos Arcaicos*, II, Barcelona, 1959, pp. 95-145.

<sup>2</sup> *Vid.* *Theognis*, Leipzig, ed. Douglas Young, 1971. Ens estem referint als versos que aquest autor dona com «fragmenta sedis incertae» i com «fragmenta dubia».

<sup>3</sup> Versos que porten al costat les lletres *a, b, c, d...* per a marcar que es tracta de versos idèntics a d'altres.

<sup>4</sup> Aquest és el tercer treball que publiquem sobre el mateix tema, que vam encetar amb la tesi de llicenciatura, inèdita: PIEDRAFITA CARPENA, CONCEPCIÓN, *Aportaciones sobre el Pentámetro del Corpus Teognídeo*, Barcelona, 1974.

d'aquest, és a dir, de la part que tenim després de la cesura tradicional<sup>5</sup>, d'això que hom diu «el segon hemiepes». Malgrat que aquest nom i concepte no ens agrada, l'emprarem per comoditat ja que mètricament parlant és el més precís per a marcar la seqüència que estem estudiant.

Si repassem l'esquema del pentàmetre veiem que el segon hemiepes és sempre invariable:

—  $\bar{u}\bar{u}$  —  $\bar{u}\bar{u}$  — || —  $uu$  —  $uu$  —

Això fa que la segona part del pentàmetre tingui un esquema mètric molt rígid, ja que no té substitucions possibles. Però, evidentment, els poetes han buscat solucions i han necessitat d'altres recursos.

### Repeticions

Si donem una ullada ràpida al Corpus, i en concret als pentàmetres, veiem moltes repeticions. Aquestes repeticions han estat en gran mesura una de les bases per a parlar d'una antologia d'antologies, fins i tot d'una barreja de díctics mal enganxats, trets l'un d'ací i l'altre d'allà. Però si la ullada és més profunda, cal distingir aquestes repeticions i estudiar-les separatament.

Tenim 187 versos que presenten repeticions. Ara bé, aquestes repeticions poden ésser de dos tipus:

#### A) versos sencers repetits<sup>6</sup>

Thgn. 42      *τετράφαται πολλὴν ἐς κακότητα πεσεῖν*  
1082 b      *τετράφαται πολλὴν ἐς κακότητα πεσεῖν*

<sup>5</sup> Sobre la cesura tradicional, l'única estudiada fins ara, hom pot veure qualsevol manual de mètrica. Ressaltem, però, que en l'últim treball nostre, hem parlat d'una possible cesura trihemímetres a la primera part del pentàmetre. *Vid.* PIEDRAFITA, CONCEPCIÓ. «Una posible cesura trihemímetres en el pentámetro de Teognis de Megara», a *Actas del VI Congreso Español de Estudios Clásicos, Sevilla, 1981*, Sevilla (en premsa).

<sup>6</sup> *Vid.* 42 i 1082 b; 58 i 1110; 88 i 1082 d; 90 i 1082 f; 100 i 1164 d; 116 i 644; 158 i fragmenta dubia 4, 4; 168 i 850; 180 i frag. dub. 4, 6; 210 i 332 b; 212, 510 i frag. dub. 8, 2; 320 i frag. dub. 5, 2; 368 i 1184 b; 410 i frag. dub. 9, 2; 416 i 1164 f; 418 i 1164 h; 422 i frag. dub. 6, 2; 424 i frag. dub. 6, 4; 442 i 1162 b; 444 i 1162 d; 446 i 1162 f; 478 i 840; 540 i 554; 556 i 1178 b; 572 i 1404 b; 446 i 1162 f; 478 i 840; 540 i 554; 556 i 1178 b; 572 i 1404 b; 620 i 1114 b; 854 i 1038 b; 874 i 1092; 878 i 1070 b; 950 i 1278 d; 1086 i 1238; 1096 i 1160 b; 1102 i 1278 b; 1108 i 1318 b; 1152 i 1238 b; 1304 i 1332.

B) versos repetits en part. Aquí en tenim diversos tipus. Els més importants són:

a) amb repetició del primer hemiepes<sup>7</sup>

Thgn. 218 κρέσσων τοι σοφίη γίνεται ἀτροπίης  
1074 κρείσσόν τοι σοφίη καὶ μεγάλης ἀρετῆς

b) amb repetició en ambdues parts de la cesura<sup>8</sup>

Thgn. 410 αἰδοῦς, ἤτ' ἀγαθοῖς ἀνδράσιν. Κύρην' ἔπειται  
1162 αἰ τοῦσιν δ' ἀγαθοῖς ἀνδράσιν. Κύρνε, δίδου

c) amb repetició del segon hemiepes<sup>9</sup>

Thgn. 10 γήθησεν δὲ βαθύς πόντος ἀλός πολιῆς  
106 ἴσον καὶ σπείρειν πόντος ἀλός πολιῆς

Aquests versos els podem agrupar també segons el nombre de versos repetits; així, tenim grups formats per dos versos<sup>10</sup>, per tres<sup>11</sup>, per quatre<sup>12</sup>, per sis<sup>13</sup>, per set<sup>14</sup>, i per deu<sup>15</sup>.

<sup>7</sup> Vid. 190 i 662; 214 i 1072; 272 i 768; 596 i 1158; 902 i 1364; 312, 98 i 1164 b; 690, 1086, 1238, 1096 i 1160 b.

<sup>8</sup> Vid. 6 i 1002; 1044 i 1124; 1344 i 1350; 410, 1162, frag. dub. 9, 2, 150, 612, 948 i 380.

<sup>9</sup> Vid. 10 i 106; 60 i 1114; 74 i 698; 120 i 1352; 140 i 1078 i vid. també 392; 326 i 1312; 340 i 820; 386 i 630; 400 i 750; 474 i 722; 498 i 580; 650 i 760; 726 i 802; 728 i 1132; 734 i 1148; 776 i 1256; 814 i 1016; 898 i 1072; 920 i 1000; 974 i 1296; 1120 i 1346; 1154 i 1156; 1270 i 1368; 232, 318 i 992; 352, 468 i 1094; 358, 944 i 1116; 546, 1378 i 508; 600, 1102 i 1278 b; 170, 462, 798 i 1182; 124, 258, 210, 332 b i 1356.

<sup>10</sup> Vid. 6 i 1002; 10 i 106; 42 i 1082 b; 58 i 1110; 60 i 1114; 74 i 698; 88 i 1082 d; 90 i 1082 f; 100 i 1164 d; 120 i 1352; 158 i frag. dub. 4, 4; 180 i frag. dub. 4, 6; 218 i 1074; 272 i 768; 320 i frag. dub. 5, 2; 326 i 1312; 340 i 820; 366 i 1030; 368 i 1184 b; 386 i 630; 400 i 750; 416 i 1164 f; 422 i frag. dub. 6, 2; 442 i 1162 b; 444 i 1162 d; 446 i 1162 f; 472 i 722; 478 i 840; 498 i 580; 540 i 554; 556 i 1178 b; 572 i 1104 b; 596 i 1158; 620 i 1114 b; 650 i 760; 728 i 1132; 734 i 1148; 746 i 794; 776 i 1256; 814 i 1016; 854 i 1038 b; 874 i 1092; 878 i 1070 b; 902 i 1000; 950 i 1278 d; 974 i 1296; 1008 i 1070; 1108 i 1318 b; 1120 i 1346; 1154 i 1156; 1270 i 1368; 1304 i 1332; 1344 i 1350.

<sup>11</sup> Vid. 116, 644 i 642; 168, 850 i 616; 182, 684 i 752; 212, 510 i frag. dub. 8, 2; 232, 318 i 992; 352, 468 i 1094; 358, 944 i 1116; 418, 1164 h i 1106; 546, 1378 i 508; 600, 1102 i 1278 b; 1152, 1238 b i 1262.

<sup>12</sup> Vid. 170, 462, 798 i 1182; 190, 662, 184 i 1112.

<sup>13</sup> Vid. 214, 312, 1072, 898, 98, 1164 b; 802, 726, 244, 906, 1014 i 1124.

<sup>14</sup> Vid. 410, 1162, frag. dub. 9, 2, 150, 612, 948 i 380; 424, frag. dub. 6, 4, 690, 1086, 1238, 1096 i 1160 b.

<sup>15</sup> Vid. 124, 258, 210, 332 b, 1356, 274, 314, 548, 812 i 896.

Però el que es destaca amb nitidesa és que el major nombre de repeticions es donen en la segona meitat del pentàmetre, i això és natural perquè és la més rígida.

### Adaptació dels codis preexistents

Volem ressaltar un altre aspecte, encara que és ja conegut: la llengua de l'Elegia és totalment artificial i intenta imitar les expressions homèriques o èpiques<sup>16</sup>. Doncs bé, tenim 280 pentàmetres sense cap tipus de contaminació o imitació, però en tenim 440 amb paràfrasi d'Homer, d'Hesíode, dels Himnes Homèrics o dels mateixos elegíacs. En realitat, no és una paràfrasi; en moltes ocasions és una còpia d'un sintagma, però aprofitant l'esquema mètric. Així, doncs, en el Corpus tenim una «adaptació» dels codis mètrics anteriors. D'una banda, del codi hexamètric de l'Èpica, i de l'altra, del codi pentamètric dels elegíacs.

Enumerar tots els casos i exemplificar-los surt de l'àmbit d'aquestes pàgines. Però donar-ne uns exemples vistosos pot clarificar-nos la forma com s'ha creat el pentàmetre de Teognis o gran part d'ell.

Thgn. 272	γῆρας τ' οὐλόμενον καὶ νεότητ' ἔδοσαν
768	γῆρας τ' οὐλόμενον καὶ θανάτῳ τέλος
Hes. Th. 225	Γῆρας τ' οὐλόμενον, καὶ Ἔρω τέκε καρτερόθυμον
Il. 3, 309	ὀπιπτόμενον θανάτῳ τέλος πεπρωμένον ἔστω

El vers 768 de Teognis és pres quasi literalment d'Hesíode i d'Homer. *γῆρας τ' οὐλόμενον* és la porció d'hexàmetre compresa en la cesura penthemímeres (Hes. Th. 225) i *θανάτῳ τέλος* és la porció compresa entre la trihemímeres i la penthemímeres; i per a unir ambdues seqüències apareix *καὶ*, paraula sobre la qual parlarem més endavant. Cal fixar-se que es conserven tant *οὐλόμενον* (cf. Il. 1, 2) amb un fals allargament, com *θανάτῳ*, genitiu èpic, allunyat en el temps del genitiu en *τῷ*, que és el que predomina en el Corpus.

Passem ara al codi dels elegíacs:

Thgn. 474	οὐ πάσας νύκτας γίνεται ἄβρα παθεῖν
722	γαστρί τε καὶ πλευραῖς καὶ ποσὶν ἄβρα παθεῖν
Sol. 14, 4	γαστρί τε καὶ πλευρῇ καὶ ποσὶν ἄβρα παθεῖν

<sup>16</sup> Vid. PARRY, M., *The Making of Homeric Verse. The Collected Papers of Milman Parry*, Oxford, 1971, pp. 280-281 i MEILLET, A., *Aperçu d'une Histoire de la Langue Grecque*, París, 1975<sup>8</sup>, pp. 200-202.

És evident que el vers 722 és una còpia del de Soló; però, atenció al 474. Ací tenim el segon hemiepes aprofitant *ἀβρα̅ παθει̅ν* i per a acabar d'omplir el metre *γίνεται*, mot que després tornarem a examinar.

Sobre aquests aprofitaments convé veure també:

- Thgn. 834 *αἴτιος ἀθανάτων, Κύρνε, θεῶν μακάρων*  
 Od. 8, 281 *οὐδὲ θεῶν μακάρων· περί γάρ δολόεντα τέτυκτο*  
 Thgn. 78 *ἄξιος, ἐν χαλεπῇ, Κύρνε, διχοστασίῃ*  
 Sol. 3, 38 *πραῦνει, πάνει δ' ἔργα διχοστασίτης*

En el vers 834 s'ha aprofitat el codi de l'hexàmetre i en el 78 el del pentàmetre; però en els dos hemiepes finals apareix el vocatiu *Κύρνε*, que omple l'esquema mètric. També tornarem a estudiar això.

Cal insistir, però, que hi ha molts més elements presos de l'èpica que no dels elegíacs. Aquests elements apareixen tant a la primera meitat del pentàmetre<sup>17</sup> com a la segona, però és en aquesta última on surten amb més freqüència<sup>18</sup>. Insistim també que hi ha elaboracions de pentàmetres en els quals no s'aprofita l'esquema mètric, sinó que tenen solament paraules èpiques reelaborades<sup>19</sup>. Ara bé, nosaltres remarcuem aquells casos en què s'aprofita tot l'esquema hexamètric èpic per a formar la segona meitat d'un pentàmetre de Teognis<sup>20</sup>.

### Mots de tres síl·labes amb l'esquema — U U

Fins ara hem parlat d'unitats repetitives o d'adaptacions de codis preexistents referint-nos gairebé sempre a un dels dos hemiepes sencers a tots dos. Volem dir que no hem parlat expressament d'unitats repetitives més petites. Això és el que anem a fer ara en estudiar el segon hemiepes.

<sup>17</sup> *Vid.* un exemple entre molts:

- Thgn. 294 *καὶ κρατερόν περ ἔόνθ' αἰρεῖ ἀμηχανίῃ*  
 Il. 15, 195 *καὶ κρατερός περ ἔών μενέτω τριτάτῃ ἐνὶ μοίρῃ*  
*h. Merc.* 386 *καὶ κρατερόν περ ἔόντι· σὺ δ' ὀπλοτέροισιν ἄρηγε*

<sup>18</sup> *Vid.* un exemple entre molts:

- Thgn. 252 *ἔσση ὁμῶς, ὕψρ' ἂν γῆ τε καὶ ἥλιος*  
 Il. 19, 259 *Γῆ τε καὶ Ἥλιος καὶ Ἑρινός, αἳ θ' ὑπὸ γαῖαν*

<sup>19</sup> *Vid.* un exemple entre molts:

- Thgn. 1206 *οὔτε κατὰ βλεφάρων θερμὰ βάλοι δάκρυα*  
 Il. 17, 437 s. *οὔδει ἐνισκίμψαντε καρτήατα· δάκρυα δέ σφι*  
*θερμὰ κατὰ βλεφάρων χαμάδις ῥέε μυρομένοισιν*

<sup>20</sup> Entre d'altres, veieu: Thgn. 248 i Od. 2, 370; Thgn. 388 i Od. 1, 229; Thgn. 426, *h. Ap.* 374 i Hes. *Op.* 414; Thgn. 672, Od. 15, 50 i Hes. *Tb.* 107; Thgn. 704, Od. 1, 56 i *h. Merc.* 317; Thgn. 1036 i Il. 8, 13.

Pel que fa, doncs, al segon hemiepes, cal remarcar que un gran nombre d'ells comencen amb una paraula de tres síl·labes o grup fònic equivalent. Amb mot de 3 síl·labes en tenim 182<sup>21</sup>; amb grup fònic equivalent, 49<sup>22</sup>. Això dóna una suma de 231, que suposa un 31,9% del total. Aquestes paraules de tres síl·labes cobreixen, en principi, l'esquema —UU, és a dir, el dàctil amb el qual comença l'hemiepes, deixant —UU—. La classe o naturalesa d'aquests mots és variada. Tenim substantius, adjectius, adverbis, conjuncions, preposicions i verbs. També tenim grups fònics formats seguint la classificació de prepositives i postpositives<sup>23</sup> amb el nucli respecte al qual són així considerades<sup>24</sup>, incloent en la primera categoria les proclítics i en la segona les enclítics.

El major nombre de paraules de tres síl·labes són verbs. Aquests verbs poden ésser en veu activa o en veu mitjana. En veu activa tenim molt poques formes<sup>25</sup>. La gran majoria estan en la segona veu<sup>26</sup> i molt específicament en la 3<sup>a</sup> persona del singular. Quasi sempre el morfema desinencial

21 *Vid.* 12, 20, 22, 26, 30, 40, 46, 52, 54, 60, 62, 64, 68, 80, 92, 100, 116, 120, 134, 136, 146, 150, 158, 160, 162, 164, 166, 170, 186, 188, 192, 194, 196, 204, 208, 222, 230, 232, 234, 240, 268, 270, 302, 318, 320, 326, 334, 362, 366, 368, 380, 388, 396, 402, 406, 410, 424, 426, 448, 456, 458, 462, 464, 470, 474, 476, 480, 488, 496, 518, 526, 530, 536, 556, 558, 568, 570, 574, 576, 578, 586, 590, 596, 602, 612, 618, 638, 642, 644, 664, 678, 686, 688, 690, 702, 714, 724, 726, 730, 756, 788, 798, 802, 808, 824, 826, 832, 846, 848, 866, 892, 916, 932, 946, 948, 950, 952, 954, 962, 974, 980, 986, 992, 996, 998, 1004, 1012, 1020, 1026, 1030, 1036, 1042, 1044, 1046, 1114, 1118, 1124, 1134, 1140, 1144, 1150, 1152, 1162, 1164 d, 1170, 1172, 1178 b, 1182, 1184 b, 1198, 1202, 1212, 1220, 1232, 1236, 1238 b, 1244, 1248, 1250, 1252, 1258, 1262, 1268, 1278 d, 1280, 1288, 1296, 1298, 1312, 1322, 1326, 1428, 1330, 1338, 1352, 1362, 1370, 1374, frag. dub. 4, 4, frag. dub. 5, 2, frag. dub. 6, 4, frag. dub. 9, 2, frag. dub. 10, 2.

22 *Vid.* 50, 108, 112, 122, 172, 178, 212, 220, 242, 260, 282, 292, 398, 438, 506, 510, 512, 608, 626, 650, 666, 682, 722, 738, 748, 760, 862, 868, 872, 956, 960, 964, 972, 994, 1008, 1040, 1050, 1054, 1064, 1070, 1084, 1138, 1142, 1208, 1246, 1254, 1286, 1389, frag. dub. 8, 2.

23 *Vid.* per a aquests conceptes DOVER, K.J., *Greek Word Order*, Cambridge, 1968.

24 *Idem* nota 22. Exemple de (prepositiva) (postpositiva) més nucli:

prepositiva Thgn.	1286	τὸ πλεόν
proclítica	212	οὐ κακός
postpositiva	626	τοῦτο γάρ
enclítica	242	καλὰ τε

25 *Vid.* 12, 26, 54, 234, 368, 664, 954, 1124, 1170, 1184 b, 1250.

26 *Vid.* 30, 100, 136, 162, 170, 188, 192, 208, 230, 268, 270, 334, 362, 448, 458, 462, 474, 476, 496, 568, 570, 678, 724, 726, 798, 802, 826, 832, 892, 962, 986, 1004, 1012, 1020, 1030, 1046, 1118, 1140, 1164 d, 1182, 1248, 1280, 1322, 1330, 1374. com un apartat especial d'aquests verbs podem considerar també uns quants versos que tenen un participi en veu mitjana. Són: 240, 320, 846, 1268, 1338 i frag. dub. 5, 2.

— *ται* ( — *μαι* , si és la 1<sup>a</sup>) va seguit de vocal, la qual cosa fa que el diftong s'abrevii segons les normes de la *correptio epica* que trobem a Homer; així *γίνεται* amb mesura — *υ* — esdevé — *υυ*. Com que la mesura que es necessita és només — *υυ*, tots els verbs que surten ací son simples i mai compostos, per exemple *αὔξεται*, *έρχεται*, *βούλεται*, *μισογεται* etc.<sup>27</sup>. Direm també, en general, que Teognis o els escriptors del Corpus, per a tenir la fórmula o mesura — *υυ* en ocasions donen les formes verbals al mig del seu procés evolutiu fònic: per exemple, sense fer contracció quan li correspon<sup>28</sup>.

Ara bé, la forma verbal més repetida és *γίνεται*, i en estudiar-la recollim el que havíem deixat abans. Aquesta forma surt 20 vegades i sempre al mateix lloc<sup>29</sup>. Si comparem els versos 170, 462, 798 i 1182 veiem que tenen el segon hemiepes igual, és a dir, *γίνεται οὐδεμία*, hemiepes que trobem ja a Mimnerm<sup>30</sup>. Potser, doncs, aquest hemiepes és pres tot sencer dels elegíacs anteriors. Però, després, *γίνεται* tot sol, s'ha emprat com un recurs mètric gairebé formular. Per a confirmar això tornem a llegir ara els versos que ja hem donat abans: 218 i 1074; 474 i 722 (cf. Sol. 14, 4). En el primer grup (218 i 1074) tenim repetit el primer hemiepes i en el 218 s'acaba d'omplir el segon amb *γίνεται*. Mirem ara el segon grup (474, 722 i Sol. 14, 4). El vers 722 és una còpia evident del de Soló. Però, en el 474, el segon hemiepes el formem amb l'expressió *ἀβρὰ παθεῖν* ( — *υυ* — ), però aleshores necessitem un esquema — *υυ*, que omplim amb *γίνεται*. ¿Per què surt *γίνεται* amb aquesta freqüència? Creiem que la resposta és clara: *γίνεται* és emprat com a sinònim de *εἶμι* perquè ofereix l'esquema — *υυ* que aquest segon verb no pot donar; i d'aquí es dona un pas més: *γίνεται* apareix senzillament transformat en un verb buit de sentir, l'única missió del qual és cobrir un esquema mètric.

Pel que fa als substantius i adjectius, direm que aquests surten en tots els casos i gèneres. Malgrat tot, la declinació atemàtica és la més representada i, especialment, els casos datiu singular i plural. Aquests datius, o més ben dit la seva repetició, ha permès parlar d'unes fórmules de

<sup>27</sup> Amb la qual cosa sembla que estem en contradicció amb l'afirmació tradicional que la poesia es caracteritza per l'ús de mots compostos. En el pentàmetre de Teognis (millor dit, del Corpus) aquesta contradicció és més aparent que real i en tot cas respon a un criteri mètric, lligat a la utilització d'una quasi fórmula o, més ben dit, d'un recurs formular.

<sup>28</sup> *Vid.* 12, 100, 164 d, 1374.

<sup>29</sup> *Vid.* 136, 162, 170, 230, 270, 334, 462, 474, 496, 678, 724, 798, 832, 986, 1004, 1020, 1030, 1118, 1182, 1322.

<sup>30</sup> *Mimn.* 10, 2. οὐ δέ κοτ' ἄμπαυσις γίνεται οὐδεμία

l'Elegia<sup>31</sup>. Abans d'entrar en comentaris és interessant de veure aquests versos:

Thgn.	204	τίνονται μάκαρες πρήγματος ἀμπλακίας
	586	πῆ σχίσσει μέλλει πρήγματος ἀρχομένου
	642	εἰ μὴ σπουδαίου πρήγματος ἀντιτύχους
	596	πλήν πλοῦτου παντός χρήματός ἐστι κόρος
	1298	βάξιν τ' ἀνθρώπων, ἤπια νωσάμενος
	824	μήτε κτεῖνε θεῶν ὄρκια συνθέμενος
	1150	αἰσχροῖα κακοῖς ἔργοις σύμβολα θηκάμενοι
	1134	ζητώμεν δ' ἔλκει φάρμακα φουμένω
	146	ἢ πλουτεῖν ἀδίκως χρήματα πασάμενος
	686	εἴργει γάρ τοὺς μὲν χρήματα, τοὺς δὲ νόος
	186	ἐσθλός ἀνὴρ, ἦν οἱ χρήματα πολλὰ διδῶ
	932	οὐδεὶς, ἦν μὴ ὄρᾳ χρήματα λειπόμενα
	116	ἐν δὲ σπουδαίῳ πρήγματι παυρότεροι
	644	ἐν δὲ σπουδαίῳ πράγματι παυρότεροι
	756	αἰνήσεις μύθῳ σώφρονι πειθόμενος
	194	εἰς οἶκους ἀγεται χρήμασι πειθόμενος
	1152	δειλῶν ἀνθρώπων ῥήμασι πειθόμενος
	1262	ἄλλων ἀνθρώπων ῥήμασι πειθόμενος
	1238 b	δειλῶν ἀνθρώπων ῥήμασι πειθόμενος
(cf. Simon. 92, 2		κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι)
	380	ἀνθρώπων ἀδίκοισ' ἔργοις πειθόμενος
(cf. Sol. 1, 12		πλουτοῦσω δ' ἀδίκοις ἔργοις πειθόμενοι
Sol. 3, 12		ἔρχεται, ἀλλ' ἀδίκοις ἔργοις πειθόμενος)
	948	τρέψας οὐτ' ἀδίκοισ' ἀνδράσι πειθόμενος
	164	μοχθίζουσι, τέλος δ' ἔργασιν οὐχ ἔπεται
	80	πιστοὺς ἐν χαλεποῖς πρήγμασι γινόμενος
	1042	πίνωμεν, κείνου κήδεσι τερπόμενοι
	980	χερσίν τε σπεῦδοι χρήμασι τ' ἀμρότερα

En ells comprovem la repetició de mots com *πράγμα* i *χρήμα* tan relacionats amb el contingut del Corpus. Però el que és interessant és veure l'ús dels participis en veu mitjana. Això, creiem, és també un recurs formular, ja que tots ells en aquesta veu tenen quatre síl·labes, contràriament al que passaria si estiguessin en veu activa, ja que només tindrien tres síl·labes. Per tot això nosaltres creiem que cal matisar les conclusions

<sup>31</sup> Vid. PARRY, M., *op. cit.*



de M. Parry. Quan ell diu que les fórmules són (χρήμασι) (ἔργμασι) (ἀνδράσι) (σώφρονι) (βήμασι) (λήματι) πειθόμενος (-οι, -ων) és arribar a la meitat del procés. En realitat, la fórmula és molt més flexible, com ho proven els versos de Teognis que acabem de donar. Si realment hi ha una fórmula, aquesta és:

mot de tres síl·labes + participi en veu mitjana

(cf. dels versos donats 80, 146, 586, 824, 932, 1042, 1134, 1150, 1298). Per tant, les fórmules donades per Parry són variants de l'esquema bàsic. I encara, donant un pas més enllà, el participi pot ésser substituït per un verb també de quatre síl·labes (cf. 642).

Amb relació als hemiepes de la segona part del pentàmetre que comencen amb conjuncions/preposicions<sup>32</sup> o adverbis<sup>33</sup> no hi ha res d'especial per a assenyalar. On sí que trobem aspectes interessants és en els grups fònics que formen també una paraula de tres síl·labes. Dintre dels 49 versos que hem trobat, n'hi ha 22 que comencen el segon hemiepes amb *καί* <sup>34</sup>. Aquests 22 tenen *καί* + mot de dues síl·labes, que podríem dir que és un altre recurs formulari. Advoca en aquesta teoria el fet que hi ha repeticions: per exemple, versos 682, 666, 972, 608 i 960: *καὶ κακὸν / καὶ κακός / καὶ κακός / καὶ κακὸν / καὶ καλόν*. Versos 650, 760 i 1054: *καὶ νόον ἡμετερον / καὶ νόον ἡμετερον / καὶ νόον ...* Versos 112 i 956: *καὶ χάριω / καὶ χάρις*. Versos 1008 i 1050: *καὶ φρεσί / καὶ φρεσίω*. Després, variants com els versos 1254, 1246, 1208 i 1389: *καὶ ξένοι / καὶ φίλοι / καὶ φίλος / καὶ σοφός*.

El vocatiu « ΚΥΡΝΕ »

Tornem finalment al vocatiu *Κύρνε*, que havíem deixat abans. Ja hem dit que el fet que en un vers aparegui aquest vocatiu no significa que aquest vers sigui originari de Teognis. Nosaltres volem insistir en aquest punt. Aquest vocatiu és també un recurs per a omplir un esquema mètric. Si el vocatiu surt sencer (*Κύρνε*) tenim — U ; si surt apostrofat (*Κύρν'*) tenim —. Hi ha 27 versos el segon hemiepes dels quals comença amb el vocatiu. Ja hem vist els versos 834 (cf. Od. 8, 281) i 78 (cf. Sol. 3,

<sup>32</sup> Vid. 46, 62, 488, 730, 1202. En aquests versos el mot que es repeteix és *οὔνεκα / εὔνεκα / ταῦνεκα*

<sup>33</sup> Vid. 20, 52, 68, 158, 232, 318, 402, 518, 558, 992, 1258. Els adverbis són del tipus: *πολλάκι, μηκέτι, μήποτε / σῦποτε, ἄλλοθεν, ἄλλοτε*

<sup>34</sup> Vid. 112, 506, 608, 650, 666, 682, 722, 748, 760, 872, 956, 960, 964, 972, 1008, 1040, 1050, 1054, 1208, 1246, 1254, 1389.

38) on hem comprovat com s'aprofitaven codis preexistents i on *Κύρνε* omplia la part d'hemiepes que faltava. Aquests versos no són els únics<sup>35</sup>. D'altres també agafen formes homèriques de l'hexàmetre i les adapten al pentàmetre posant-hi el vocatiu. Només en donem dos exemples però molt bonics. El primer, amb el vocatiu apostrofat.

Thgn. 72 *καὶ μακρὴν ποσσίν, Κύρν', ὀδὸν ἐκτελέσαι*  
 Od. 10, 41 *ληϊδος · ἡμεῖς δ' αὖτε ὀμὴν ὀδὸν ἐκτελέσαντες*

El segon, amb el vocatiu sencer.

Thgn. 176 *ρίπτειν καὶ πετρέων, Κύρνε, κατ' ἠλιβάτων*  
 Il. 16, 35 *πέτραι τ' ἠλιβατοῖ, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηγής*  
 Hes. *Th.* 675 *πέτρας ἠλιβάτουκ σιφαραῖς ἐν χερσὶν ἔχοντες*

El vers 176 és tota una reelaboració de la cita homèrica amb les dues paraules *πέτραι* i *ἠλιβατοῖ*. El vocatiu serveix per a completar l'hemiepes.

### Recapitulació

En aquest punt del treball s'imposa, creiem, fer un resum del que hem dit fins ara i treure'n algunes conclusions. La segona meitat del pentàmetre és mètricament parlant invariable i per això té necessitat d'uns recursos especials. És on trobem més repeticions d'hemiepes sencers, fins arribar al cas límit que es dona quan tenim 10 hemiepes iguals o quasi iguals<sup>36</sup>. També és aquí on trobem el major nombre d'adaptacions hexamètriques èpiques o bé equivalències gairebé exactes dels elegíacs anteriors. D'altra banda, i sense poder-ho separar d'aquestes dues coses, és ací on podem parlar d'unes unitats repetitives formulars diferents de les que tenim amb la primera part del pentàmetre<sup>37</sup>. Aquestes repeticions poden ésser unes fórmules que omplín tot l'hemiepes, com és el cas de mot de tres síl·labes + participi en veu mitjana, o unes unitats repetitives més petites entre les quals tenim l'ús de *γίνεται* (o verb amb veu mitjana), l'ús de *καὶ* + mot de dues síl·labes o l'ús del vocatiu *Κύρνε*,

<sup>35</sup> *Vid.* 72, 76, 78, 132, 148, 174, 176, 180, 236, 300, 324, 332, 338, 372, 412, 806, 822, 834, 1028, 1038, 1104, 1176, 1218, 1354, frag. sed. incert. 1222, frag. dub. 4, 2, frag. dub. 4, 6.

<sup>36</sup> Els mateixos que els citats a la nota 15.

<sup>37</sup> *Vid.* el nostre treball citat a la nota 5. Hem pogut parlar d'unes possibles fórmules existents a la primera meitat del pentàmetre del Corpus.

que potser per al mateix Teognis era ja un recurs mètric. Possiblement els seus imitadors van emprar aquest vocatiu no tant per a fer passar per autèntics uns poemes que no ho eren, com per a simplement versificar utilitzant un recurs mètric existent.